

"ונסתלק לבית עולמו בשנה הלז" - מי?

ישראל דנרוביץ

א

כתב הרה"ק רבי שמואל משינאווא בספרו הידוע 'רמתים צופים' (ורשא תרמ"א. אליהו זוטא, עמוד נו סוף אות כד):

ועוד סיפר [הרה"ק רבי שמחה בונם מפרשיסחא]: שהרה"ק וכו' מוהר"מ מענדיל מקאסוב בעל ספר אהבת שלום ז"ל היה אוהבו של הרבי מלובלין. ופעם אחת שלח הרבי הנ"ל להרה"ק הנ"ל שיבוא אליו על ראש השנה. ורצה ליסע ללובלין ולא הניחוהו אנשי שלומו בשום ענין. ושלח בנו הרה"ק וכו' ר' חיים מקאסוב בעל ספר תורת חיים לתרץ את עצמו מה שלא היה יכול ליסע לשם. והשיב הרבי, כיון שצריך לתרץ את עצמו ואינו יודע שמעצמי אבין זאת, אינו מחזיקני לאוהבו, ועל כן איני יכול לעשות לו טובה. ונסתלק לבית עולמו בשנה הלז.

סיפור זה הועתק על ידי המלקט החסידי הנועד רבי ישראל ברגר בספרו 'עשר אורות' (פיעטרקוב תרס"ז, מערכת הרה"ק מלובלין אות טז):

בספר רמ"צ מביא שסיפר הרה"ק מפרשיסחא שהרה"ק רמ"מ מקאסוב בעל אהבת שלום היה אוהבו של הרבי מלובלין. ופ"א שלח הרבי להרה"ק רמ"מ שיבוא אליו על ראש השנה. ורצה לנסוע ללובלין ולא הניחוהו אנשי שלומו בשום ענין. ושלח את בו הרה"ק ר' חיים מקאסוב בעל תורת חיים לתרץ אותו מה שלא היה יכול ליסע לשם. והשיב הרבי, כיון שצריך לתרץ את עצמו ואינו יודע שמעצמי אבין זאת אינו מחזיקני לאוהבו, ועל כן איני יכול לעשות לו טובה. ונסתלק בשנה ההיא.

ב

בימים האחרונים התפרסם ערעור על חוסר הדיוק בסיפור זה. אלופי ומיודעי הרב יהושע מונדשיין מפרסם זה מכבר במאסף החסידי 'היכל הבעש"ט' את סדרת "כתב יד ספר 'זכות ישראל' מהדורא תנינא", מתוך העתק כתב ידו של ר"י ברגר. והנה בפרק האחרון שנתפרסם עתה (גליון כט, ניסן תש"ע. עמ' צח) מעתיק ר"י ברגר מכתב שקיבל ובו פקפוק אודות הסיפור:

כתב לי ידי"נ [=ידיד נפשי] הרה"ג מו"ה רח"ד [=רבי חיים (ישכר) דוב] גראס שליט"א וזה"ל: ראיתי שהביא בספרו [עשר אורות מהדו"ק] מה שכתב בספר 'רמתים צופים' שהה"ק מלובלין שלח אחרי הה"ק רמ"מ מקאסוב שיבוא אליו על ראש השנה ולא הניחוהו אנ"ש וכו' ונסתלק בשנה ההיא.

ותמהני היאך העתיק כת"ה [=כבוד תורתו הרמה] דבר כזה, שגלוי לכל דהק' מלובלין נפטר תקע"ה והק' מקאסוב נפטר י"ז חשוון תקפ"ו. הרי לך שהאריך ימים אחד עשר שנים אחר פטירת מרן מלובלין, ונסתלק הסיפור. ומסתמא בעל רמתים צופים לא דק בשמועתו מפי רבו ולא כך סיים, ואין להאריך, עכ"ל.

לכאורה מדובר כאן במציאות החזקה יותר מכל סיפור כזה או אחר. אם המציאות היא שהרה"ק מקאסוב נסתלק למעלה מעשר שנים אחרי הרה"ק מלובלין מה שיך לומר שהרה"ק מקאסוב נסתלק באותה שנה שבה הרה"ק מלובלין קרא לו ולא בא.

אין זאת - מסיק רח"ד גראס - אלא שבעל 'רמתים צופים' לא דייק היטב לשמוע מפי רבו את סיום המעשה. אכן, עיקרו של מעשה שהיה כך היה, אולם הסיומת לפיה נסתלק הרה"ק מקאסוב באותה שנה שנקרא אל הרה"ק מלובלין לא הייתה ולא נבראה.

ג

דא עקא שמעולם לא כתב בעל 'רמתים צופים' כי הרה"ק מקאסוב הוא שנסתלק באותה שנה, וקושיה מעיקרא ליתא. כל מה שכתב היה בסך הכל: "ונסתלק לבית עולמו בשנה הלז" מבלי לפרט מי הוא זה שנסתלק, האם הרה"ק מלובלין או הרה"ק מקאסוב. ובוודאי שלא הייתה כוונתו כי אם לכך שהרבי מלובלין נסתלק באותה שנה, וזאת מהסיבה הפשוטה שהרה"ק מלובלין הסתלק קודם הרה"ק מקאסוב.

החליט לו משום מה אותו מפקפק, רח"ד גראס, לקבוע מסמרות שהרה"ק מקאסוב הוא זה שהסתלק באותה שנה, ומכח זה יצא להטיל ספק באמינות הסיפור. ולא היא, הרה"ק מלובלין הוא שנסתלק בשנה הזו, והכל על מקומו בא בשלום.

אחדד את הדברים ואומר כי מבין השיטין ניכר שרח"ד גראס הבין את הסיפור הלזה כי מדובר בו בסוג של 'קפידא' או כיוצא בזה: הרה"ק מלובלין מזמין אליו את הרה"ק מקאסוב. הוא אינו מגיע. נשלחת התנצלות, והיא מחריפה את המצב. והמסקנה היא 'איני יכול לעשות לו טובה'. אם הסיומת של סיפור כזה היא "ונסתלק לבית עולמו בשנה הלז" הרי שאכן יש מקום לפרשנות כזאת שעל הרה"ק מקאסוב מדובר כאן. רצה הרה"ק מלובלין לעשות 'טובה' להרה"ק מקאסוב ולהצילו מן המיתה, ולא עלתה בידו.

אולם האמת היא שלא מיניה ולא מקצתיה. טיבה של ה'טובה' שרצה הרה"ק מלובלין לעשות להרה"ק מקאסוב אינה ידועה לנו כלל. אך כפי הנראה חפץ היה הרה"ק מלובלין להספיק ולעשות את ה'טובה' הלזו בעודנו בחיים, ולכן הזמין אליו את הרה"ק מקאסוב. ומכיוון שתירץ את עצמו לא היה יכול הרה"ק מלובלין לעשות לו את אותה הטובה. ואדהכי והכי נטרפה השעה ונתפרדה החבילה "ונסתלק - הרה"ק מלובלין - לבית עולמו בשנה הלז".

ד

כל זה נכתב בבחינת דברים כפשוטם, אולם אם ניעזר בנתונים ההיסטוריים הבאים אילינו ממקומות אחרים נתוודע לכך שכותבי קורותיו של הרה"ק מלובלין מספרים במפורש כי במסגרת המאמצים הרבים אותם עשה הרה"ק מלובלין להחשת הגאולה לקראת תחילת שנת תקע"ה, הוא אכן הזמין אליו את הרה"ק מקאסוב שיסייעו בכך. אלא שמעשה שטן הצליח ועיכובים רבים נפלו בחלקו של הרה"ק מלובלין, וביניהם העובדה שחסידיו של הרה"ק מקאסוב מנעו מרבם לנסוע אל הרה"ק מלובלין.

נמצאנו למדים שמעשה זה אודות הזמנת הרה"ק מקאסוב ללובלין ובואו של בנו תחתיו, הוא מעשה ידוע באהלי ספר ובשפתי חסידים. והתרחשותו בשנת תקע"ה אף היא ידועה לכל. אלא שהרה"ק מפרשיסחא הוסיף כאן נופך אודות ההתנצלות ששלח הרה"ק מקאסוב שלא התקבלה על ידי הרה"ק מלובלין.

כך שברור שהסיומת של הסיפור "ונסתלק לבית עולמו בשנה הלז" אינה צריכה לפנים שבוודאי הכוונה היא על הרה"ק מלובלין שנסתלק באותה שנה, וקושטא קאי.

ה

ולבל יחסר המזג אציין שמצאתי במקום נוסף בו פקפק רח"ד גראס על קביעה מסויימת באמצעות שיטה זו של אי התאמה לתאריכי הפטירה, ואף שם אין הצדק עימו.

בספר 'חוט המשולש החדש' (דורותוביץ תרס"ח, ל ב בשולי הגליון) הודפס מכתב מרבינו החתם סופר שנכתב בתאריך כא חשוון [ת"ק"פ, כשבתוכו מופיעה הפיסקה הבאה:

ומה שביקש ממני תלמידי מה"ו פתחיה להיות לו לפה ולמליץ יושר אצל הה"ג דק"ק פאקש להעמידהו על כור המבחן...

מי הוא אותו "הה"ג דק"ק פאקש"? בספר 'חוט המשולש' הנ"ל כותב המדפיס (בסוגריים שאותם הוא מציב בתוך המכתב) שהכוונה היא לגאון רבי יצחק גריסהבר. והנה, בהערות שאותן כתב רח"ד גראס הנ"ל לספר 'שם הגדולים מארץ הגר' (קליניאורדין תרע"ה, מע' ספרים מ קב, ונדפסו בשולי הגליון) הוא יוצא להפריך את ההשערה הזו:

ובספר חוהמ"ש דף ל יש מכתב מהחת"ס להג"מ משה ז"ל משנת תק"פ, ובתוך המכתב נזכר מהה"ג דפאקש שכתב אליו. והמסדר מפרש שהוא הג"מ יצחק הנ"ל, ולא ידע דזה היה אבי הגר"מ דנן גם כבר נפטר עוד בשנת תקע"ו, וברור שהכוונה שם על הג"מ פייבל הורוויץ שהיה אז אבד"ק פאקש.

לא יתכן - הוא טוען - שהכוונה היא להגר"י גריסהבר, שהרי המכתב נכתב בשנת תק"פ, ואילו הגר"י גריסהבר נפטר בשנת תקע"ו. ניסוח נחרץ זה לא נותן כמעט אפשרות להתבונן בדברים, שכן מה שיין שהחת"ס יתייחס להגר"י גריסהבר כאדם חי בעוד שהוא כבר נפטר כמה שנים לפני כן. ולפיכך מציע רח"ד גראס לשייך את העניין לחכם אחר.

קביעתו זו של רח"ד גראס שנכתבה בביטחון כה רב הביאה רבים לחשוב שבוודאי האמת מצויה עימו. וכך למשל אנו מוצאים בספר 'לקוטי תשובות חתם סופר' (לונדון תשכ"ה, חלק המכתבים סי' טו) שם הועתק מכתבו של החתם סופר, ובשולי הגליון כותב המהדיר המושפע מדברי רח"ד גראס כי ברור שאין כוונת החתם סופר להגר"י גריסהבר.

אך מה נעשה ביום שידובר לנו שהגר"י גריסהבר כלל לא נפטר בשנת תקע"ו כי אם בשנת תקפ"ג! והדברים עתיקים וידועים לכל הבקאים בתולדותיו של אותו גאון. כך שמחמת תאריך המכתב שהוא בשנת תק"פ אין כל סיבה לומר שלא מדובר בגר"י גריסהבר, שעוד חי לו שלוש שנים לאחר זמנו של מכתב זה.

אם כי לגופו של עניין יצוין שהן מהדיר הספר 'חוט המשולש החדש' והן רח"ד גראס לא הצליחו לקלוע אל הפענוח האמיתי של "הה"ג דק"ק פאקש" שאליה התכוון החתם סופר (וכפי שכבר כתב על כך רמא"ז קינסטליכר במאמרו 'פרקי הגר - לתולדות רבי פתחיה ז"ל, מתלמידי החתם סופר' שנדפס בתוך קובץ 'מוריה' גליון תמוז תשמ"ב), אולם לנידון דידן יש מכאן לימוד גדול עד כמה יש להיזהר בבואנו להאמין לספקות שהוטלו מכוח ראיות מתאריכי פטירה, בעוד שאליבא דאמת אין להם על מה שיסמוכו.

ב"ה יצא לאור

ספר הפעולות

רפואות, סגולות, קבלה מעשית

חיברו רבי חיים ויטאל זלה"ה

נדפס לראשונה בשלמות מעצם כתב ידו
במהדורה מצומצמת

הספר לא נמכר בחנויות

ניתן להשיגו אצל:

ירושלים: כץ, רח' רמת הגולן 63 רמת אשכול. טל' 02-5827431

בני ברק: ולדנברג, רח' אור החיים 24. טל' 03-6166889

קריית ספר: ולדנברג, רח' נתיב"מ 95. טל' 08-9761979

ניו יורק: Biegeleisen, 4409 16th Avenue, Brooklyn. Tel: 718-436-1165

או במייל: hapeulot@gmail.com

המחיר 110 ₪